

An Analysis and Comparison of Vowel Changes Between The Turkish Language and The Turkmen Dialect in Aydın Aslan's *National Feelings* Poems

Safaa Sedeeq Mahmood

Department of Turkish Language, Kirkuk Education Directorate-Open Educational College-
Language, Kirkuk, Iraq

Received:19/10/2024

Accepted:15/03/2025

Corresponding author:
safakilic73@gmail.com

Doi:
<https://doi.org/10.36586/jcl.2.2025.0.52.0223>

Abstract

This research is an analysis and comparison of vowel changes between the Turkish language and the Turkmen dialect in Aydın Aslan's poems *National Feelings*. The reason for choosing this topic is to study the exact written and spoken Turkmen dialect, and comparing it to the Turkish language and delving into it to uncover many of its hidden trends. It also aims to better express the poet in the Turkmen literature and introduce him to the audience. Since the Turkmen poetry touches on reality and its vocabulary is renewed according to its development, and has a history replete with authenticity, we approach poetry and qoriyat as a means of communicating ideas, advice and guidance.

In this research, the introduction provides a brief overview of the Turkmen literature, as well as information on its branches. It also reveals the poet's birthplace, as he grew up and studied in Kirkuk. Then, the study of phonetics is explained, its characteristics are highlighted and linked to the letters of the Turkmen dialect, and compared with examples to the Turkish language. The poet's national feelings poems are also written, along with transcribing the original texts and making the necessary changes to letter combinations to suit the Turkmen dialect. This is because the letters differ in form, structure, and meaning. Finally, important features of the Turkmen dialect and its characteristics are highlighted.

Keywords: Turkmen dialect, Turkish language, characteristics of phonetics, written and spoken language, the poet Aydın Aslan.

Aydın Aslan'ın "Milli Duygular" Şiirlerinde Kerkük Ağzı ile Türkiye Türkçesinde Ünlü Harflerde Olan Değişim Bakımından Karşılaştırılması

Safaa Sedeeq Mahmood

Kirkuk Education Directorate, Open Educational College, Department of Turkish Language
Özet

Araştırma konusu, şair Aydın Aslan'ın "Milli Duygular" şiirinde Türk dili ile Türkmen lehçesi arasındaki ünlülerdeki değişimler açısından dilbilimsel özelliklerin incelenmesidir. Bu konuyu seçmemin nedeni, yazılı ve sözlü Türkmen lehçelerini tam bir kopya olarak incelemek, bunları Türk diliyle karşılaştırmak ve içlerine dalarak birçok gizli eğilimi ortaya çıkarmak ve keşfetmeye çalışmaktır. Ayrıca, şairi Türkmen edebiyatında daha iyi ifade etmek ve onu dinleyicilere ve edebiyat dünyasına daha iyi tanıtmaktır. Türkmen şiiri gerçeğe dokunduğu ve kelime dağarcığı gelişimine göre yenilendiği için, özgünlüklerle dolu bir geçmişi olduğu için, şiir ve dizeleri fikirleri iletmenin bir aracı olarak öğüt ve rehberlik için kullanıyorum.

Çalışmada Türkmen edebiyatına kısa bir giriş, dalları ve şairin büyüdüğü ve eğitim gördüğü doğum yeri (Kerkük) hakkında bilgiler yer aldı. Daha sonra (fonoloji) çalışması açıklandı, özellikleri vurgulandı ve Türkmen lehçesinin harflerine bağlandı, örneklerle Türk diliyle karşılaştırıldı. Şair ayrıca "Milli Duyguları" dile getiren şiirler yazdı ve şiirlerin orijinal metnini kopyaladı ve harflerin biçim, yapı ve anlam bakımından birbirinden farklı olması nedeniyle Türkmen lehçesine uyması için harfleri birleştirmede gerekli değişiklikleri yaptı. Sonuç olarak Türkmen lehçesinin önemli özellikleri ve özellikleri vurgulandı.

Anahtar Kelimeler: Türkmen lehçesi ;Türk dili ; fonetik özellikleri ; yazı ve konuşma dili;Şair Aydın Aslan.

Cevri Yazı İşaretleri

ʿ : ayın sesi ع

w : و

ğ : arka damak g'si غ

h : gırtlak h'sı ح

ħ : arka damak h'sı خ

k : arka damak k'sı ق

b : b ile p arası ünsü

T : t ile d arası ünsüz

< , > : gelişme yönünü gösteren ok

◌ : ulama

Giriş

Vatan sevgisi, her sevginin üstündedir. Vatan havasını almakla başlayan hayat, bakışların, vatan güzelliklerine çevrilmesiyle başlayan görmek mutluluğu hep vatanda başlar. Her yerinde ve her köşesinde bir "ecdad hatırası ve bir evlad cilvegahı" bulunan bu mukaddes toprak, aynı zamanda evladlarının başkalarına boyun eğmeksizin yaşadıkları ve yaşayacakları yer olduğu için sevilir(Banarlı,1987, s. 892).

Türkmen şiiri, gelişimini gerçeklikten aldığından ve özgün olan her şeyle dolu uzun geçmişinden dolayı, şiiri akıllara hitap etme aracı, nasihat ve rehberlik aracı olarak ele aldık. El-Hawairat'ı şiirde serbest şiirin en güçlü örneklerinden biri olarak değerlendirebildik.

Kuzey Irak coğrafyası Türklerin binlerce yıl önce gelip yerleştikleri bölgelerden biridir. Bölgede yaşayan Türk unsurlar varlıklarını sürdürdükleri gibi kültürel değerlerini de korumaktadırlar. Bu çalışmaya konu olan Aydın Aslan, Irak Kerkük bölgesinde sınır tanımayan şöhreti ile Irak Türkmen edebiyatının önemli isimlerinden biri olmayı başarmıştır. Hoyratları daha önce yayımlanmayan şairin, hayatı ve hoyratlarının tespiti hususunun literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Küzeçi, 2006, s. 14).

Tarih boyunca Irak'ta varlık gösteren Türklere son yıllarda Türkmen denilmekte beraber bu topluluk en çok Türk kimliğiyle alınmıştır ne varki 1918 den sonra fiilen Turkiyeden ayrılan ve Irak toprakları üzerinde yaşayan Türklerin lozan barış konferansı görüşmelerinde ilk olarak İngiliz Murablas leyti tarafından Türkmen oldukları idda edilmiştir ancak sayısı bir amaçla ortaya atılan bir idda sırasında tutmamıştır ve çökmüştür. Bu adlandırmayı İngilizler Irak'taki türklerin anadoludan değil orta asyadan gelecek bölgeye yerleşen bir topluluk olduğuna dolayısıyla bunların Türk değil türkmen olduklarını ortaya atmıştır (Kardeşlik dercisi, 2022, s. 21). “Özel bir üslûpla yazılmış olan bu dörtlükler, hakîkatte derin anlamlar taşıyan ufacık sözlerin sanatkârane işlenmesinden doğan ve halkın içli duygusuna tercüman olan bir çeşit ifade tarzıdır”. Mehmet Avni Özbek ise hoyratı şu şekilde tanımlamaktadır: Hoyrat, halkın duygu ve düşüncesini özlü bir şekilde dile getiren, en duygusuz kişileri duygulandıran, en uyuşmuş gönülleri heyecanla dolduran bir halk şiiri türüdür.

Bu bakımdan Irak'taki Türk edebiyatı yerine Irak Türkmen edebiyatı terminolojisi okuyucuları şaşırtmasını diliyoruz bunun gibi çoğu zaman Irak türkleri yerine yanlış olmakla beraber kerkük türkleri deyiminde kullandığın görüyoruz ne varki Irak'ta yaşayan türkler sadece kerkük'te yaşamıyor. Türkmenler önemli bir yerleşim merkezi olan Teleferden itibaren Azizeye kadar geniş bir bölgede yaşayan bütün soydaşlarımız ifade etmek için yaygın bir kullanım biçimi olmuştur (T.KSD. 2017, s. 115). Ünlüleri inceledim, özelliklerini gösterdim ve örnekler vererek Türkmen lehçesi ile Türk dili arasında karşılaştırma yaptım. Şairin bazı şiirlerini de kopyalayıp, harf harf yazdım ve Türkmen lehçesine uygun olacak şekilde harflerde gerekli değişiklikleri yaptım. Yazılı olarak (sözlükte) bazılarının anlamlarını verdim. Şiirlerde yer alan kelimelerin şekil ve anlam bakımından günümüz Türkçesinden farklı olduğunu ve sonuç bölümünde Türkmen lehçesindeki özelliklerini verdik.

Türk edebiyatının her evresi kendine özgü karakteristik özelliklere sahiptir. Eserimizin yazarı Tanzimat edebiyatının ikinci dönemi yazarlarından olduğu için tezimize başlamadan önce bu dönem hakkında kısa bilgiye yer verilmesi gerektiği kanaatine vardık. Tanzimat edebiyatının ikinci döneminde sanat için sanat görüşü benimsenmiştir. Dil oldukça ağırdır. Toplumsal konular bireysel konulara dönüş başlamıştır. Tiyatro eserleri daha çok oynanmak için değil okunmak için yazılmıştır. Irak Türkmen halk edebiyatının kimliği sayılan hoyrat şüphesiz halk şiirinin en güçlü örneğidir. Fakat halk edebiyatı mahsülleri arasınd bölge halkının tapmacalar dediği bilmeceler önemli bir yer tutar.

Şairin Hayatı

İsimi Aydın Mehmet Hasan soyadı ise (Aydın Aslan) Kerkük'te doğmuş. Çocukluktan beri edebiyatı sevmiş ve öğrenmek istemiştir. Kendisi sekiz yaşında hoyrat yazmaya başlamıştır. İlk okul dönemini (Mansur)okulunda okumuştur. Okul müdürü rahemtli Katib (Musa Zeki Mustafa) müdür yardımcısıysa (Gazı Beyatî)'dir, hocası ise (İhab Akkoyunlu) ve (Mulla Sabbah Hürmüzlü) ve okuyarak seviyesini geliştirmiş, bunda da ona yardımcı olan rehmetli (Mehmet İzet Hatat) hocasıydı. Orta okulda ise divan şiirlerinde ve Horyata tisinli (Celal Riza Efendiden) ders almıştır ve eğitimi geliştirmiştir.

Şiirden ayrı resim ve hatatlıkla ilgili hobileri vardır ve onarlada ilgilerinmiştir. İlk hatatlık dersini rahmetli hocası (Mehmet İzet Hatat)'tan almıştır. Bunların yanında (Abdu Halk Şefket Tikritli) ve rahmetli (Sadun Tikritli) yanı sıra rahmetli hocası (Halit Mehmet Ramazandan)'da resim dersi almıştır. Aydın Aslan bize şöyle aktarmıştır: (Anımsamak isterim ki ilk okulda bir tiyatro gurubu bulunmaktaydı ve ben o tiyatro gurubu içerisindeydim kardeşim (Fazıl Mehemt)vardı. Hatırlarım ki (1973–1974)'te Yurt Gazetesinde benim hoyratım paylaşıldı. Onunun yanında Kardeşlik Degisinde de şiirlerim paylaşılmıştı ve bunları görüp gururlanarak daha fazla okuyarak edebiyat bilgimi gelişmeye, lehçeyi öğrenmeye ve benimsemeye başladım ve bulnları büyük şair (Salah Nevrez) tarafından öğrendim ve daha sonra bende başladım şiirleri Türkmen'ce ve Arap'ça yazmaya , 1990 yıllarında tiyatro yazmaya meyledib ve tiyatro yazmaya başladım, ilk yazdığım tiyatro (yaralı yurt) adındaydı. Bu tiyatro şiir türünden yazılan tiyatro türünden ve içerisinde benim önemli bir rolüm bulunmaktaydı başrolünde ben yer almıştım ve Türkiye'de (Tarsus'de) Sunuldu. 2008 yılında okul etkinliklerinde şehitlerle ilgili bir tiyatro yazdım bu tiyatro da büyük oyuncular tarafından oynanıldı ve okul etkinliklerinde sunuldu. Bu yazdığım şehitler tiyatrosunda bana büyük desteği bulunan (Türkmeneli) kanalı olmuştu.

Şair bir çok televizyon festivallerine katılmıştır, 1990 yıllarında (Irakiye Türkmeniye) kanalında , şiir oturmalarına katılmıştır ve televizyonlarda yayınlanmıştır. Şu anda şiir yazmaya ve okumaya devam etmektedir.

Ünlüler (Ünlü Harfler)

Ünlü Türleri:

a : normal a

aķan ' akan ' 1/1 , warsın ' varsın ' , aç ' aç ' 4/1 , baş ' baş ' 5/2 .

ā : uzun a

damardāki' damardaki' 1/11 , celālet' celalat' 2/1 , kāni' ' ikna olmak' 2/1 , olāni' olanı' 3/3 , 'adālet' adalet' 5/1 .

ä : " a " ile " e " arasında bir orta damak sesli bir harftir .

hāk' hak' 2/1 , lāhza' an' 2/2 , kāl' ä' kala' 3/1 , tārihten' tarihten' 5/1 , 'āynen' aynı' 6/1 .

ā̄ : uzun " a " ile " e " arası bir sestir .

'ālānde' alemde' 2/2 , 'ādāletin' adaletin' 4/3 , bālālī' belalı' 3/1 .

e : normal e

her' her' 3/1 , begen' beğen' 3/11 , cigerden' ciğerden' 6/ 2 .

è : kapalı e , " e " ile " i " arasında bir sestir .

wèrendi' viranedir 2/4, ne' ne' 3/7 , meni' beni' 5/1(Bilgehan,2006,s.6).

ẽ : uzun kapalı e

sẽline' seline' 1/4 , sêlī' 'seli' 2/5 , yêtīş' ulaş' 4/6 .

ı : normal ı

batıya' batıya' 4/1 , kanı' kanı' 4/4 , oğlısan' oğlusun 7/2 , arası' arası' 8/2 .

î : kısa ı

yaptî' yaptı' 1/2 , yazıptî' yazıptı' 2/5 , qorhîrî' korkuyor' 3/7 , adamî' adamı' 4/8 ,

yoldaşî' yoldaşı' 6/1(Uluhan,2022, s.165).

î “ ı ” ile “ u ” arasında sesli harf

doğsîn' doğsun' 1/1 , bi' bu' 2/2 , qorhîrî' korkuyor' 3/6 , qurmişam' kurmuşum' 4/1 ,

dostî' dostu' 6/2 , ôlî' olur' 7/3 (Korkmaz,1997,s.10).

i : normal i

min' bin' 1/3 , incîk' incik' 2/2 , bir' bir' 4/4 .

İ : kısa i yerine göre vurgusuz “ i ” ’ dir

sensin’ sensin’ 2/1 , güleydi’ güleydi’ 3/1 , bizlerçin’ bizler için’ 3/14 , kimin’ kimin’ 6/1 .

İ̇ : “ i ” ile “ ü ” arasında sesli harf

hükmüṅi’ hükmünü’ 1/3 , gönl̇ümüz’ gönlümüz’ 3/1 , hük̇im’ hüküm’ 4/1 , sürḋi’ sürdü’ 5/6 .

o : normal o

Orhan’ Orhan’ 1/1 , oğşar’ okşar’ 3/2 , noldi’ noldu’ 3/12 .

ō : uzun o

ōli’ olur’ 7/3 , ōrdi’ ordu’ 9/8 .

ò : “ o ” ile “ ö ” arası bir sestir .

körḋi’ kördü’ 5/5 , kòr’ kör’ 4/9

ö : normal ö

göżim’ gözüm’ 1/3 , gönl̇im’ gönlüm’ 2/3 , öldürḋiler’ öldürdüler’ 5/3 .

u : normal u

sultanların’ sultanların’ 1/2 , durar’ durar’ 5/8 , tutağın’ turalım’ 7/1 .

ü : normal ü

düş̇se’ düşse’ 3/9 , hük̇im’ hüküm’ 4/1 .

Uzun Ünlüler:

Kerkük ağzında uzun ünlülerin çok sayıda görünmesi dikkat çekicidir. Bu uzun ünlülerin çok gelişmiş bir seviyede oluşu, bu ağzın belli başlı özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Türkçede uzun seslerin meydana gelme nedenleri her ne kadarses düşmeleri hece kaynaşması ve vurgudan ileri bulunan uzunünlülerin ortaya gelme nedenleri bu olaylarla açıklamaya kalkışmak aşağıda ki nedenlerden dolayı çok olamayacağı kanaatin deyim(Buluç,1968,s.110).

damardāki' damardaki' 1/11 , k̄āni' 'ikna oldum' 2/1 , w̄erēndi' viranedir' 2/4 , ȳētiş' ulaş' 4/6.

Uzunlukları genellikle düz geniş ve yuvarlak geniş ünlüere de olmaktadır. ḡeli' gelir' 4/8 .

Kisa Ünlüler:

ḡüls̄in' ḡüls̄ün' 1/1 , ȳerim̄de' yerimde' 2/2 , boyin' boyun' 5/2 , yaştı' yaştır' 1/1 , bi' bu' 2/2 , k̄orh̄ir̄i' korkuyor' 3/8 , bizi' bizi' 5/2 , iştirem' istiyorum' 4/5 .

Monoftong:

Azeri Türkçesinde izine rastladığımız monoftong , Irak Türkmen ağızlarında da bu hususun var olduğunu aşağıdaki örnklerden de görmekteyiz (Dilaçar,1964,s.243), (Dilachar,1964,p.243).

igidi' yiğid' 1/1 , min' bin' 1/3 , işte' son olarak' 1/7 , ḡewl̄im' gönlüm' 2/3 , harda' nerde' 2/6 , ind̄i' hemen' 3/1 , bele' böyle' 5/10 , sora' sonra' 6/2 .

Ünlü Uyumu:

Kalınlık-İncelik Uyumu:

Türkçe'nin her aşamasında hakim olan ünlü uyumu Kerkük ağzında da tam anlamıyla hakimdir.ya bancı sözcüklerin bile bu uyum çerçevesi içine girmiş bu ağızda bu özelliğin ne kadar sağlam olduğunu göstermektedir Bugün Türkiye Türkçesinde bu uyuma aykırı olan(ateş ,kardeş ,elmaz elma) gibi sözcüklerin bu ağızda uyuma sağlam (ataş,şardaş, alma)olarak söylenir.Bu uyumun ne kadar gelişmiş bir seviyede olduğunu istisna edilir (Ercilasun,1983,s.66-77)-(Bayatlı,1996, ss. 340-341).

bağça' bahçe' 1/2 , ḡetti' gitti' 1/ 8 , neyçin' niçin' 4/5 , şardaşı' kardeşi' 6/2 .

Düzlük-yuvarlaklık:

Uyumuna gelince ,bu uyumun eski aşamlarda bugünkü kadar sağlam olmadığını görmekteyim. Kerkük ağzında bu uyumun bazı istisnalar dışında sağlam olduğunu söyleye bilirim.Bu uyuma aykırılık arzetme olayı na arka damak ve dudak ünsüzlerinin neden olduğu aşağıdaki örneklerde anlaşılmaktadır.

altun' altın' 9/ 6 , ḡewl̄im' gönlüm' 2/3 , bele' böyle' 5/10 .

Ayrıca Kerkük ağzında yuvarlaşma sona ermiş görülmemektedir :
doğri 'doğru' , sürdî 'sürdü' , gözlî 'gözlü' 5/6 , üçüncî 'üçüncü' 9/2 .

Ünlü Değişimleri:

Kerkük ağzında ünlü değişimleri yaygın bir alanda görülmektedir. Bu ünlü değişimleri şunlardır .

a > e :

sene < sana 1/2 , etrefî < etrafı 3/10(Ercilasun,1983:83).

a > ä:

hästä < hasta 1/5 , şäfäk < şafak 3/2 , tärihe < tarihe 4/1 .

ı > i

käl'âmîz < kalamız 3/5(Uluhan:174) .

u > ü :

Cüm'e < Cuma 5/3

e > a :

bağça < bahçe 1/2 , kardaşî < kardeşi 6/2 , mazardaki < mezardaki 8/1 .

e > ä :

bäläydî < beladır 3/1 .

i > ı :

zalım < zalim 8/6 .

u > i :

zulım < zulum 8/6 .

ö > o :

toba < tövbe .

a > ı :

yıgladî < ağladı 5/6 , yıglıyan < ağlayan 6/1 .

e > i :

diyer < der

o > u :

‘Usman < Osman 1/11 .

ö > ü :

düşmansan < duşmansın 7/4 .

i > e ~ è :

gètti < gitti 1/8 , neyçin < niçin 6/2 .

ı > e ~ è :

yehe < yıkamak 3/13

u > o :

oyan < uyan 1/2 .

ü > ö :

ögey < üvey

ü > e ~ è :

görerken < görürken 5/6 , yèri < yürü .

i > a :

şahat < şahid 4/6 .

a > o :

ķawılmağın < kovulmak 6/4 .

ı > u :

doğrimız < doğrumuz 1/3 .

Ünlü Düşmesi:

Çeşitli sesler,etkiler altında sözcüklerdeki ünlülerin ve ünsü zlerin düşmesi olayıdır.Sözcük başında,ortada ve sonda görülm ektedir. Bu olaylar

değişiklik Azeri Türkçesinde yaygın bir olaydır . AltınKöprü ağzında şu ünlülerin düşmelerini görmekteyiz(Uluhan, 2022, s. 177).

kidi ' ikidi ' 6/4 , ordan ' oradan ' 7/1 .

(ile),(için) edatlarının kullanılmasından kaynaklanan ünlü düşmesi(Erten.1992:10), (Arten.1992:10) :

Tişinçin ' Tisin için ' 1/9 , bizlerçin ' bizler için ' 5/4 ,

Geniş zaman kipinin çekiminde ünlülerin düşmesi :

çağırram ' çağırıyorum ' 1/1 .

Milli Duygular Şiirleri

1.Cengizhan

1. Çağırram gel Cengizhan gel Teymurlenk gel Orhan

Çağırram gel gün_aydan bekliri Tacakistan

Doğsin birde igidi bir gülsin Türkmanistan

Gözlerden ahan yaştı yanahta Afganistan

2. Elindeki mert kalkan bir kılıç Özbekistan

Oyan birdaha oyan bir wergi ossin haktan

Bi bahça bilbili biz bir güldi Azarbeycan

Ne yapti Rus ne yapti can kurban sene Çeycan

3. Sekkiz yüz il hükmünj unutmaz bütün sultan

Unutmam Sırbıya'yı Bosna'nı kurtar kannan

Kıbrıs gözüm mihrabı yadına salsın Yonan

Çağırram gel aham gel min atına kurtar bizi

4. Someriden tarihim perrelerinde ahım

Ağa Begde bin suç war bahaydı bize çohtan

Bahsın Türkman eline yurdında kan seline

Tälä‘fer figandadî Erbildî igit adî

5. Hänäkin dayım yasta Mendelî derten hästä

Kızılbat düşüp dağdan kan sêlî ahan dereye

Şahraban derdî bitmez êlîmîz kurtar kannan

Ağa Begde bin suç war baħaydî bize çohtan

6. Baħsın Gurgurbabaya kimlerdî ona sultan

Baħsın Kulaķalaya yıhtılar onî çohtan

Saray Kışlanın yêrî beklîrî sizî ahtan

Değişîller milletî bi milletîñ tärehiñ

7. Qalmasın bizde olan ne Nürten ne Gülîstan

Ne Ercan ne Gülşen ne Aydın nede Şadan

Çoħimîz boyın egdî oldî işte olardan

Çoħlar başını aldı oldî ğurbeti zindan

8. Qalan qaldı çekirdî halî oldî perişan

Çoħına bihten oldî çoħimîz gëtti kannan

Gel dolaş Kerkük’î gel harda qaldî Tirkâlan

Bolhawa Kûmbetler’de Yayçı Bêşir’den Leylan

9. Altunköprî ‘Äkâşâ tam diz oldî Daraman

Kızılyar Çardağlı’ydan torpağı oldî pişman

Hämzâlî kurban sene Teze bağın yad êle

Sarıteppe kan ağlar Tışınçîn kârâ bağlar

10. Daķuktan ‘Ali Saray oħlanıptî ürekten

Yêngice Tuzħurmatî awlanıptî oħtan

Emîrlî ağır_dağı Bastamlî Sîleyman Beg

Kifrî de yaralanıb yad_elden Aydın Aslan

11. Bî ne din ne imandî damardâki ƣan dũřman
 Bî zulim ne zulimdî her gũnĩmĩz  lĩmdĩ
  ađırram gel Cengiz an birde oyan gen   Usman
 A a begde bin su  var ba aydĩ bĩze  o tan

2. Başkan

1. Cel let Allahındĩ yerde sensĩn cel let
 H   del letĩn billem g sterĩpsen del let
 Methĩne iman kıldım  anĩ  oldım başım sen
 Menĩ  urbanın  le kes başım delalet

2. Y kseksĩn g zĩmĩzde y kseksĩn bĩ   l mde
 Her bir řeyĩmde warsın ři  rĩmdeki ilhamda
 Y rĩmde  asmanımda o doğdığım zamanda
 O duyđđım la za sen o incik damarımda

3. Kimse almaz y rini  yalız g wli  m alan sen
 İmanımĩz, dođrimĩz derdimize dalan sen
 O g nd zĩn  midĩ , o g cenĩn neřesi
 Her řey  ayaldan g  er bitmiyensen  alan sen

4. Son birli  Allahındĩ bizler in t ne sen
 Millet yandığı k zde, o k ziyden yana sen
 Bir k y a asız ossa w r ndĩ k yl  k yden
   nk  başkan olipsan,  anımdaki  anda sen

5. O a an g z yařın yađmuri s li kimdi
  alınan dert mizrabın  li kim t li kimdi
 Aydın Aslan yazıpt  bĩ ři  r  başkan  i in

Bi sêwde kimde ossa sêwîlen bilî kimdî

Bi sêwde kimde ossa sêwîlen bilî kimdî

6. *Harda bulağ*

Görîpsiz harda bulağ

Senîw kimîn bir başkan

Ahtarah harda bulağ

3. Çarhıfelek

1. Çarhıfelek dur indî bir bälâydi bizlere

Yıhılan kâl'ä kimîn bir güleydi bizlere

Her gün düşer bir direk gönlümüz kümbetinnen

O düşen direk dönîb bir dalaydî bizlere

2. Çarhıfelek dolanıb ağladıb güldürmişen

Yandırıp közle bizî közini bildirmişen

Şâfâk ümidin oşar geçemiz çildirmişen

O şâfâkın ümidî bir kalaydî bizlere

3. Çarhıfelek bes dolan edîsen olânî sen

Görmîsen fîğanımız saçları yoladî sen

Bir gün hoşlihtan dolan ölîmnen dolanî sen

Her gelene kul oldiw bi kolaydî bizlere

4. Çarhıfelek dağılsın ters dolanıb bestî bes

Yazı bes kâdâr bestî kast edîsen kastî bes

Bah bi halk sirkelennî heley degî yastî bes

Êt dırnahtan ayrıldî ne olaydî bizlere

5. Ehli wicdan bir daha wicdan ossin bizlere

Yërimiz ‘asmanımîz fîğan dossin bizlere

Aydın Aslan kan ağlar cennet gûlsîn bizlere

Mert yıhaydî kâl‘ämiz bir kalaydî bizlere

6. Kul farmannan qorhîrî

Köy harmannan qorhîrî

Bah ne güne kalmîşîh

Derf darmannan qorhîrî

7. Dam direkten qorhîrî

Sap kürekten qorhîrî

Bi zaman ne zamandî

Kan ürekten qorhîrî

8. Kârwan yoldan qorhîrî

Yolî çölden qorhîrî

Çarhî dönsîn felegîn

Ağa kuldan qorhîrî

9. Çay yerîn daş kaldırî

Daş altın yaş kaldırî

Odi ağamîn ogli

Baş düşse baş kaldırî

10. Bir barlî bağ qalgınan

Etfîlî dağ qalgınan

Gel çekkinen derdimiz

İgitsen sağ qalgınan

11. Bi bağdan barî begen

Bar ōdî dalî egen

Menmēnlîh Alahındî

Biz oldîh kewzer döger

12. Kûl noldî ağa noldî

Bî barlî bağa noldî

Bilirem cewher itîb

O kalan sağa noldî

13. Wermişem çoha kanım

Bilandî oha kanım

Demîrem yaram bağla

Barîh gel yehe kanım

14. Yêrîme zar

atkinan yêrîme zar

Bî diyar neden oldî

Bizlerçîn yêrî mazar

4. Millî

1. Aç târihî'n perrelerîn altî dewlet kurmuşam

Doğidan tâ batıya men hükîm sürîb sürmüşem

‘İrak’lıyam Someriden bî yurdîmda warım war

Kim, oldığı ne, olduğım baḥ , baḥ târihe çizmişem

2. Baş, egmedim baş, egmerem baş egilmez kûluna

Kerbelâda gûlem türki orda şehid görmüşem

Aç târihî , târihte gör değışilmez hâkikât

Tüm halk, için medeniyet yapısını yapmışam

3. ‘ādāletin, hürriyyetin, mäsāwätin, mā‘näsî
 Sancağının sahibiyem çoğ acılar çekmişem
 ‘Usman menim Selim menim , Fatih menim olar men
 Din ogriyca, dil ogriyca şehid wêrîb wêrmîşem
4. Bitmem, bitmem çünkî menim kökîm burda warım war
 Yüz bin rüzgar esîb essîn bir dağ kimîn durmuşam
 Millet için, bayrağ için, torpoah için
 Ezelden kanî ırmağ kanî firar kana kândım coşmuşam
5. Bir sorim war, sizden sorim sizden cevap istirem
 Neyçin kendi kendime men dönîb duşman olmuşam
 Aydın Aslan çarğ dolanıb ters dolanıb dolansın
 Gücîm kalıb , kökîm kalıb zannétmewîn ölmîşem
6. *Gêt yêtîş o қоşana*
O қоşmirî boşına
Çoğlar war baş egiptî
El ayaga düşene
7. *O Asıl’dî o Kerem*
Harda kaldî o kerem
Damarım kan oğşasa
Dāğı daşı бүкерem
8. *Meyden bilmez*
İçmiyen meydan bilmez
Meydanın adamı war
Her geldî meydan bilmez
9. *Dertî derdim sorana*

Dert fîğannan sora ne

Kör çögenin değışi

Bizim tēkin görene

5. Tārihten önce war

1. Tārihten önce war Someriden sor menî

Altî dewlet kırmıuşam men bî yurdın kırbânî

‘ādālet müsāwattî hürriyetten sancaķım

Aç tārihin perresin perresinde gör menî

2. Baş kaldır bir baķ kimdi sultanların sultanî

İslam gücîn güc eden o bizden bizî tanî

Çarķa boyın egmediķ bin dolaştî ters bize

Bî millet O milletî zannētmewîn yaltanî

3. Bir waķıt dağıttılar bir waķıt öldürdüler

Bir waķıt diyar diyar bizleri de sürdüler

Bēl baēladıķ Allaha gizlediķ göz yaşı mîz

Bizlerçin yüz engel bile yurta kırdular

4. Kāranlıķ gecemizde ay doğarsa doğmasa

Kimse gömmez cesedi ceset kalıķ koķmasa

Kimse warmaz ümide gēceler gece sürse

Gēcelerin ardınnan güneş ümid kırmasa

5. Batan güneşim doğar doğru gece çoķ sürdi

Yazıķ ossin çoķ gözli görerken gözli kordi

Bilekti igit güci dilden herkeş güclidir

Değışilmesin cewher cewher itmeķ çoķ zordi

6. Wêr hâkkîmî menîmde hâkkîm war

Gel birleşeḥ bir olaḥ bigün birleşmeḥ waḥtî

Aslan gücînnen düşse qarınça oyar gözîñ

Dünya kimseye sürmez çoḥlar biraḥtî taḥtî

7. Bir bina durar

Asas bir bina durar

Kökîmîz kupañmasîn

meger bir bine duraḥ

8. Kim yaramî saḡladî

Melhem sürdî baḡladî

Ḳurta dedîm çoban ol

Înanmadî yıḡladî

9. At tutma

Bele yoldaş at tutma

Torbawî boş görendew

Boş torbaydan at tutma

6.Ḳalanî**1. Göz kiprik ḳaşî gördîm yıḡlıyân yaşî gördîm**

Sür çektiler yasaḥtî baş ḳala başî gördîm

Sürdîler ordan bizî yıḡtılar daşî gördîm

‘âyñî daş köprî kimîn ‘âyñî yoldaşî gördîm

2. Dil kesük aḡız baḡlî cigerden ciger daḡlî

O yanuḥ o yanuḥta dostî ḳardaşî gördîm

Neyçi yıḡtîw ḳalanî sora döndîw ḳalanî

Taşköprü Saraykışla sıra bize dolanî

3. 59 bir daha döner kanlar calanî

Dolar birde hasaya hasa kana bulanî

Mümîn insan olmıştıw kurdıw sahta yalanî

Mustafa Rağıb'tan sor o dayîwdan kalanî

4. Ordıdan kawılmağın o görbegör ilânî

Kädär bele yazıptî meger göreğ talanî

Bir waht gizli gömdîş şehid olan balanî

Dediler bize Türkman, Türkman kidi anlamî

Kimî baş aldî gëtti derdi kablar kalanî

Daha neler göreğın hele kalıb kalaî

7. Tälä'fer

1. Bir parçadî bizden Tälä'fer, elî ordan elim başlar Türkmanın elî

Faci'esindeki o şehid benim Tä'läfer'de düşen o kanın selî

Bir parçadî bizden Tälä'fer, elî

Oyan Tälä'fer'im dedem pastanî Teze Faci'esî sennen iştenî

2. Sen anam oğlısan emdiğ bir süti Türkmanın barı sensin postanî

Bir parçadî bizden Tälä'fer, elî

Güneşim gene doğar sizlerden yeter kesilsin yaşlar gözlerden

1920'den başlar bi anda birimiz güreşti inan yüzlerden

3. Êt dırnahtan inan ayrılmaz bir gün birleşe tutacağın zalîmin öğün

Birleşe birlikte gücümüz öli şehitler kârwanî bizlere düğün

Bir parçadî bizden Tälä'fer, elî

4. Oyadî nişî

Sebbeḥ oyadî nişî

öz öziwe düşmansan

Tutti o yadî nişî

Êt dirnahtan ayrıldı

Bîdî o yadın işî

Tâl 'äfer elimizdi

Dayanan belimizdi

1920'den akan kan selimizdi

Tâl 'äfer bizim kalî

Ossîn o yadın nişî

8. Kendî

1. Geçme birdan bira qandî yohsa ordan ora qandî

Yadlar mazarlığımızda mazardaki görähandî

Qan görîsen görendew qan dağlar qandî

Deresî qan yollar qandî arasî qan sarıgı qan yarasî qan

2. Ezeldendî yara qandî al qan dēgî kārā qandî

1917'den bize olan çara qandî

Qan görîsen görendew qan dağlar qandî

Deresî qan yollar qandî arasî qan sarıgı qan yarasî qan

3. Gözler qandî yaşlar qandî kiprik qandî kaşlar qandî

45'ten Găwîrbağı torpagında daşlar qandî

Qan görîsen görendew qan dağlar qandî

Deresî qan yollar qandî arasî qan sarıgı qan yarasî qan

5. Wrgînlari wran qandî kaçan qandî duran qandî

59 meczeresîn kuran kândî soran kândî

Ƙan görîsen görendew Ƙan dağlar kândî

Deresî Ƙan yollar kândî arasî Ƙan sarığı Ƙan yarasî Ƙan

6. Yawrî kândî ana kândî sennen gelen sene kândî

Zulim bize zalım bize boyun egdî wêrdiğımız Ƙana kândî

Ƙan görîsen görendew Ƙan dağlar kândî

Deresî Ƙan yollar kândî arasî Ƙan sarığı Ƙan yarasî Ƙan

7. Êrbîl'deki Ƙaldî Ƙanım Altunköprî aldî Ƙanım

İşte binnan beş gün önce Emîrlîde saldî Ƙanım

Ƙan görîsen görendew Ƙan dağlar kândî

Deresî Ƙan yollar kândî arasî Ƙan sarığı Ƙan yarasî Ƙan

9. Teze

1. Sürdi menî wêr halaw sür dumanî

Zannetti ewîm yıhtî yıhanda sürdî menî

Kökîmnen kök gögerîb yoh êtmeh zordî menî

Êlîmîn her yêrînde wîranlar wîrdî menî

2. O günnen biz yanırîh yanığım dur dumanî

Torpahtan Ƙan coşıram Teze'mde gördî menî

Tälâ'fer Emîrli'yden üçîncî Ƙurdi menî

'asmanî fîğan êden yanığın kôr dumanî

Dağuk Duz Bêşîr birdan oğşadî durdi menî

Çünkü Kerkük bêliyem bî yasa Ƙurdi menî

3. Çîh Teze teppesîne

Bah êlîmîn yasına

Namarṭ zehir biraḥtî

İçtiğim su tasına

4. Teze'liyem sor menî

Kurdım şehid ḥarmanî

Ağlattım yêrî gögî

Menem hicret kurbânî

5. Teze'liyem kan yêrîm

Torpaḥ altî can yêrîm

Kardaş men şehid oldım

Bî yolda gel al yêrîm

6. Teze'liyem altunnan

Altun yaptım altunnan

Lêşîmnên el ayağîm

Çek o torpaḥ altınan

7. Sor Teze'nî bilennên

Göz yaşînî silennên

Sen 'âkrepten güleştîw

Teze beyyûk ilannan

8. Bir namarṭ wîrdî menî

Wîrîptî wîrdî menî

Yihilmam ağlamawîn

Cigerîm dağlamawîn

Meydanım merṭ meydanî

Çoh meydan gördî menî

Özîm meydan sahibî

*Yıhmaz yüz ördi menî***Sözlük**

aḥan	akan	ürekten	Yürekten
‘ādālet	adalet	yıǵlıyım	Aǵlıyorum
‘ālāmdē	alemde	wērgi	Vergi
‘āynān	aynı		
Ana	anne		
Bele	böyle		
Beyyūk	büyük		
baḥça	bahçe		
Begde	beyde		
barıḥ	bari		
Bes	yeter		
bālāydi	bela		
çoḥına	çoğuna		
dēgi	değil		
dossın	dolsun		
Değiřalmez	değiřilmez		
Êle	eyle		
Egilmez	eğilmez		
gētti	gitti		
Hele	hale		
ḥalk	halk		
İgit	iğit		
İl	Yıl		
indī	şimdi		
Kimin	gibi		
Kiprik	kirpik		
kidī	ikidir		
ḱārā	siyah		
ḱawılmağın	kovulmağın		
Min	bin		
melḥem	merhem		

Meger	meğer		
meni	beni		
nişi	niçin		
Oyan	uyan		
ossin	olsun		
Olar	onlar		
Sora	sonra		
Sene	sana		
sebbeh	sabah		
torpah	toprak		

Sonuç

Irak Türkmen edebiyatçısı Aydın Aslan ,Türkmen şairleri arasında bulunmaktadır .genç yaşından bu yana Irak Türkmen edebiyatı dünyasında yer alan,Türkmen edebiyatında en önemli şairi olarak ön plana çıkmıştır .ve kardeşlik dergisinde oldukça şiirleri yer almaktadır .

Bunun yanı sıra yurt gazetesi,birlik ses ve Irak radyosu Türkmence bölümü birçok şiirlerini yayımlamıştır. Tezin bilgi ve kaynaklarını toplamak için birçok kitap ve dergileri taradık.Elimizden geldiği kadarıyla topladığımız kaynaklardan yararlanmaya çalışıp tezimizi zengin kılmaya çalıştık.

Kerkük Aslan için her şeydir .Kerkük kendisinin tarihidir ,çocukluğudur ,gençliğidir,ilimtahsil ettiği ve eğitim aldığı yerdir. bu yüzden şiirleri hikayeleri incelendiği zaman değişik tablolara rastlanmaktadır. kerkük'ün yolları ,mahallelerini ,camilerini,şahsiyetlerini ve Kerkükde geçmişte var ancak günümüzde kaybolan gelenekler görenekler ve adetleri hikayesinde anlatmıştır.kerkük şehrimiz bu uzun yaşına karşın Türkmen edebiyatı dünyasında yeterince hakkını anlatmıştır.yok denilecek kadar hakkında yazı ve hikayeler ve şiirler yazmıştır.

Çalışmada ünlü harflerin detaylı bir şekilde açıklamaya uğraştım Türkiye Türkçesi yazı dillinin tüm ünlülerini görülür . Son olarak çalışmamızın amacı Türkmen edebiyatının ne kadar geniş bir alanda olduğunu ve değerli şairimizi Türk dünyasına tanıtmayı dilemekteyiz .

Kaynakça

- Bayatlı, Y. (1996). *Irak Türkmen Türkçesi*. Ankara: Tdk Yayınları No: 664.
- Berberoğlu, R. (2019). *Özel Görüş*. Kerkük: Kendisinden Alınan Bilgiler.
- Bilgehan, A. (2006). *Gökdağ Salmas Ağzı*, İzmir: Karam Yay.
- Buluç, S. (1968). *Kerkük Hoyrat Ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri, 1966 Xi Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Birliği, 1. Baskı 1. C.
- Dilaçar, A. (1964). *Türk Diline Genel Bir Bakış*. Ankara: Tdk Yayınları.
- Erten, M., Güler, Z. (1992). *Harput Ağzı*. Elazığ: Elazığ Belediyesi Yayınları.
- Hürmüzlü, H. (2003). *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Kerkük Vakıf Yay.
- Küzeçi, Ş. (2006). *Kerkük Şairleri*. Ankara: Dünya Genç Türk Yazarlar
- Kiliç, S. (2022). *Kemal Mustafa Dakuklunun Basılmayan Bazı Hoyratlarında Şekil Bilgisi Özelliklerin (İsim İşletme Ekleri)*. Bağdat: Diller Fakültesi Dergisi, No.(46), 156. <https://doi.org/10.36586/jcl.2.2022.0.46.0241>
- Muharrem, E. (1971). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: Ed, Fak, Yay.
- Özçelik, S. (1997). *Urfa Merkez Ağzı*. Ankara: Tdk Yayınları No: 666.
- Saadat, Ç. (1978). *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*. Ankara: Dtcf, Yay.
- Sarikâhya, K. (1978). *Irak Türkmen Edebiyatı Tarihi*, Bağdat: 1. Şiirler.
- Sadettin, B. (1975). *Mendeli Irak Ağzının Özellikleri, 1. Türk Dili Kurultayına Sunulan Bildiriler*, Ankara: X. Tdk Obb Yay .
- Sadettin, B. (1968). *Kerkük Hoyratlarına Dayır*. Ankara: Tdk Yay.
- Sadettin, Y. (2023). *Irak Türkmen Şairlerinden Seyyit Ali (Felekoğlu) Nun Şiirlerinde Millet Ve Yurt Kavramının İncelemesi*. Bağdat: Diller Fakültesi Dergisi, No. (48), 177.
- Şahbaz, H. (1979). *Kerkük Ağzı*, İstanbul: Doktora Tezi, (Basılmamıştır). <https://doi.org/10.36586/jcl.2.2022.0.46.0241>
- Tuncer, G. (1988). *Kütahya Ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Tdk Yay.
- Terzibaşı, A. (1987). *Kerkük Şairleri Kitabı*. Kerkük: Birinci Kitap 1/2 Ciltler, Yurd Gazetesi.
- Uluhan, Ç. (1997). *Irak Türkmen Ağızları*. İstanbul: Doktora Tezi (Basılmamıştır) <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/18225.pdf>.

References

- Bayatli, Y. (1996). *Iraqi Turkmen Turkish*. Ankara: Tdk Publications No: 664.
- Berberoglu, R. (2019). *Special Opinion*. Kirkuk: Information Received From Her.
- Bilgehan, A. (2006). *Gokdag Salmas Mouth*. Izmir: Karam Publishing.
- Buluch, S. (1968). *Main Dialect Features In Kirkuk Hoyrat And Manis, Scientific Proceedings Read At The 11th Turkish Language Congress, 1966*. Ankara: Turkish Historical Society Printing House.
- Dilachar, A. (1964). *General View Of Turkish Language*. Ankara: Tdk Publications.
- Erten, M., Guler, Z. (1992). *Harput Dialect*. Elazig: Elazig Municipality Publications.
- Hurmuzlu, H. (2003). *Kirkuk Turkish Dictionary*. Istanbul: Kirkuk Foundation.
- Kuzechi, Ş. (2006). *Kirkuk Poets*. Ankara: World Young Turkish Writers' Union, 1st Edition.
- Kilich, S. (2022). Morphological Features (Noun-Manipulation Suffixes) In Some Unpublished Hoyrats Of Kemal Mustafa Dakuklu, Baghdad: *Journal Of The Faculty Of Languages*, No. (46), 156.
<https://doi.org/10.36586/jcl.2.2022.0.46.0241>
- Muharrem, E. (1971). *Azeri Turkish*. Istanbul: Ed, Fak, Yay.
- Ozcelik, S. (1997). *Urfa Central Dialect*. Ankara: Tdk Publications No: 666.
- Saadat, C. (1978). *Essays On Turkish Dialects*. Ankara: Dtcf, Pub.
- Sarikahya, K. (1978). *History Of Iraqi Turkmen Literature*. Baghdad: 1. Poems.
- Sadettin, B. (1975). *Characteristics Of Mendeli Iraqi Dialect, Papers Presented To The 1st Turkish Language Congress*. Ankara: X. Tdk Obb Yay.
- Sadettin, Y. (2023). Analysis Of The Concepts Of Nation And Homeland In The Poems Of Seyyit Ali (Felekoglu), One Of The Iraqi Turkmen Poets, Baghdad: *Journal Of The Faculty Of Languages*, No. (48), 177.
- Shahbaz, H. 1979. *Kirkuk Dialect*. Istanbul: Doctoral Thesis, (Unpublished).
<https://doi.org/10.36586/jcl.2.2022.0.46.0241>
- Tuncer, G. (1988). *Kutahya And Its Region Dialects*. Ankara: Tdk Publications.
- Terzibashi, A. (1987). *Kirkuk Poets Book*. Kirkuk: First Book, 1/2 Volumes, Yurd Newspaper.
- Uluhan, Ch. (1997). *Iraqi Turkmen Dialects*. Istanbul: Doctoral Thesis (Unpublished). <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/18225.pdf>

تحليل ومقارنة تغيرات الحروف الصوتية بين اللغة التركية واللهجة التركمانية في اشعار (المشاعر الوطنية) للشاعر آيدن أصلان

صفاء صديق محمود قلنجي

وزارة التربية، المديرية العامة لتربية كركوك، الكلية التربوية المفتوحة، مركز كركوك، العراق

المستخلص

موضوع البحث هو تحليل ومقارنة تغيرات الحروف الصوتية بين اللغة التركية، واللهجة التركمانية في اشعار (المشاعر الوطنية) للشاعر آيدن أصلان، ويعود سبب اختيار هذا الموضوع هو لدراسة اللهجة التركمانية المكتوبة، والمنطوقة طبق الاصل، ومقارنتها باللغة التركية والتعمق فيها للكشف عن العديد من الاتجاهات الخفية ومحاولة اكتشافها، وكذلك التعبير عن الشاعر في الأدب التركماني، وتعريفه للمتلقى، بشكل أفضل، وبما أن الشعر التركماني يلامس الواقع وتتجدد مفرداته وفق صيرورته إذ لها تاريخ مليء بالأصالة، فإننا نتعامل مع الشعر، والقوريات بوصفها وسيلة للتواصل بالأفكار للنصح والإرشاد.

تم في مقدمة البحث دراسة نبذة مختصرة عن الأدب التركماني فضلا عن معلومات عن فروع، وكذلك الكشف عن محل ميلاد الشاعر إذ نشأ ودرس في مدينة كركوك، ثم تم توضيح دراسة (علم الأصوات)، وإبراز خصائصه، وربطه بحروف اللهجة التركمانية، ومقارنتها باللغة التركية بأمثلة، وكذلك كتابة شعر (المشاعر الوطنية) للشاعر، وأيضا نسخ النص الأصلي للأشعار وإجراء التغييرات اللازمة في ضم الحروف ببعضها؛ لتناسب واللهجة التركمانية؛ لأن الحروف تختلف فيما بينهما شكلا ومبنياً، ومعناً، وفي الختام تم إبراز ملامح مهمة للهجة التركمانية وخصائصها.

الكلمات المفتاحية: اللهجة التركمانية، اللغة التركية، خصائص علم الصوت، لغة الكتابة والكلام، الشاعر آيدن أصلان